

661 CAPUT VII.

Quomodo dicatur Spiritus sanctus a Patre proprie procedere, in Nicæno symbolo.

Cum ergo doctrinam suam, quam simul cum Patre dictat esse non suam, sed Patris esse perhibeat; quid mirum si Spiritum sanctum dicat de Patre procedere, a quo scilicet habebat idem Filius, ut etiam de ipso procederet? Unde cum in Nicæni concilii symbolo, quod superius memoravimus, Spiritus sanctus non simpliciter dicatur a Patre procedere, sed addatur proprie: Et in Spiritum, inquit, sanctum, qui de Patre procedit proprie: hæc proprietas non ideo datur Patri, ut Spiritus sanctus de solo ipso procedat; sed quia ab ipso datum est Filio ut etiam ex ipso procedat. Unde et Augustinus in libro de sancta Trinitate: « Non frustra, inquit, in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei, nisi Filius; nec donum Dei, nisi Spiritus sanctus; nec de quo genitus est Verbum, et de quo procedit principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater. » Moxque subjungit: « Ideo addidi principaliter quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi Pater dedit, non jam existenti, et nondum habenti, sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. » Non ergo turbetur fides, cum audit Spiritum sanctum proprie sive principaliter a Patre procedere; quoniam ab illo datur Filio ut ab ipso procedat, a quo et ipse ineffabili atque incomprehensibili generatione procedit; sicut ipse qui est Patris sapientia per Salomonem dicit: « Ego ex ore Altissimi prodivi (Eccli. xxiv). » Et in Evangelio: « Ego enim ex Deo processi, et veni (Joan. viii). » Illud 662 præterea summopere cavendum est ne, dum asserimus

A quod de Patre Filius habeat ut Paraclætus a se procedat, credamus etiam quod Spiritus sanctus de Patre procedat ad sanctificationem nostram. Absit enim hoc credi! ne quasi diversitas graduum videatur in simplici, atque incomprehensibili divinitate disponi, cum Scriptura dicat: « Ne ascendas per gradus ad altare meum (Exod. xx). »

Sed absque ulla dubitatione credendum est quod Spiritus sanctus simul ab utroque procedat; quamvis hoc Filio Pater dederit, ut, quemadmodum a se, ita nihilominus et ab illo procedat. Spiritus enim sanctus ineffabilis quædam est Patris Filiique communio; atque ideo videtur hoc vocabulum obtinere, quia Patri simul ac Filio non ambigitur hæc appellatio convenire. Nam hoc ipse proprie dicitur, quod illi communiter appellantur; quoniam et Pater Spiritus, et Filius Spiritus; Pater sanctus, et Filius sanctus: et sicut utriusque ejus vocabulum indifferenter congruit, sic ipse simul ab utroque procedit.

Possemus adhuc nonnulla Scripturarum exempla congerere, nec impossibile esset nostris allegationibus egregios catholicæ fidei defensores cum suis argumentationibus adhibere; sed, quia lege prohibemur juxta altare nemoris arbusta consereere (Judic. vi), nolumus poma Spiritus opacis prolixæ locutionis foliis operire. Sanctitas ergo tua, venerabilis pater, licet cœlestis eloquii pabulo pleniter ubertimque refecta, tamen magis ac magis adhuc veritatis esuriens, non dedignetur interim hoc pauperculi hominis perexile jentaculum, gustatura postmodum de manibus Domini nostri papæ, tanquam per Habacuc prophetam, imo per angelum, regalium delicias epularum (Dan. xiv).

Sit nomen Domini benedictum.

663-664 OPUSCULUM TRICESIMUM NONUM.

CONTRA SEDENTES TEMPORE DIVINI OFFICII.

ARGUMENTUM. — Commendat archiepiscopi Bisuntini disciplinam et ordinem quibus in sua Ecclesia utebatur. Illud autem præcipue laudat quod tumultum sibi vivo posuerat, ut scilicet supremam vitæ diem semper ante oculos haberet. Unum tamen correctione dignum, dum in ejus hospitio esset, se vidisse, quod tum clerici, tum ii qui sacris non sunt initiati, dum eadem sacra peragerentur, iis sedentes interessent: id non esse neque ex præscripta disciplina, neque ex dignitate, aperte demonstrat.

Domno V. reverentissimo archiepiscopo, PETRUS D quod dextrum tenet latus Ecclesiæ, non omisi, ubi peccator monachus servitatem.

CAPUT PRIMUM.

De archiepiscopi Bisuntini magnificentia, et clericorum avaritia.

Non ignoras, venerabilis pater, quoniam dum a te receptus hospitio tuis interfui, sic omnia velut in quadam animi mei tabella depinxi, ut nulla de cætero valeant oblivione deleri. Teneo scilicet claustrum post absidam Ecclesiæ, tuo duntaxat habitaculo dedicatum, ubi tam private, tam remote studio potes orationis ac lectionis insistere, ut eremitica videaris solitudine non egere. Alterum quoque claustrum,

quod dextrum tenet latus Ecclesiæ, non omisi, ubi candidus clericorum tuorum cœtus, tanquam chorus nitet angelicus. Illic enim velut in cœlestis Athenæ gymnasium sacrarum Scripturarum erudiuntur eloquiis; illic veræ philosophiæ solerter incumbunt studiis, seseque sub regularibus exercent quotidie disciplinis.

Nec illud excedit quia, præter istas, duas alias noviter canonicas uno simul eodemque tempore construis: unam scilicet cum ecclesia sanctæ Mariæ Magdalænæ, alteram vero cum ecclesia, si rite teneo, sancti Laurentii. Et cum tua non sit dives ecclesia, mirum est qualiter tam operosis tamque magnificis

sit intenta structuris, et tam profusis quotidie sufficere possit impendiis.

Illud autem, fateor, mihi præ omnibus placuit, quia sepulcrum tuum mihi tunc ostendisti, a te velut hodie suscipiendum, accuratissime præparatum: ubi tanquam vespillonum merces, quini nummorum solidi per quatuor altrinsecus angulos in sudatio sunt ligati: ut inter exsequias funeris, in ipso quoque pietatis opere sepultoribus tuis videatur remuneratio non deesse; in quo nimirum patriarchæ Abrahamæ tenere videris exemplum, qui, cum Saram uxorem suam sepelire satageret (*Gen. xxiii*), et omnes filii Seth electa quæque sepulcra sua sibi gratis offerrent, gratuita contempsit, ab Ephron filio Seor speluncam duplicem comparavit. Nam et in ipso quaternario numero quodammodo cerneris ejus imitatus exemplum; sicut enim quadringentis siclis argenti redemit ille speluncam, sic et tu quaternis quinque solidis aliquo modo videris emere sepulturam.

Hic notandum quam detestanda sit avaritia clericorum qui de sepulturis Ecclesiæ commodum sperant, cum hoc etiam ignorantes Deum gentiles abhorreant. Illi respuunt pecuniam, cum offertur; isti impudenter exigunt, etiam cum negatur. Illi contemntes Abrahamæ pretium, dicunt: « In electis sepulturis nostris sepeli mortuum tuum, nullusque te poterit prohibere; » isti gentiliū supbares aiunt: « Appende pecuniam, et suscipe sepulturam (*Gen. xxiii*). » Tu autem, venerabilis pater, sapienti mihi videris usus esse consilio, cum sepulturam tibi adhuc vivens et valens fieri decrevisi. Nam si quando deceptrix hæc vita blanditur, si forte mens lenocinante fastigio cujuslibet dignitatis extollitur, mox ut ad exspectantem se talem domum quis oculos dirigit, pulverem se, sicut est, cineremque perpendit. Hinc est quod per Salomonem dicitur: « Quid necesse est homini majora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua, número dierum peregrinationis suæ, et temporis quod velut umbra præterit? » (*Eccle. vii*.) ¶ Nec illices titillationum motus prævalent carnes in luxuriæ fluxa resolvere, dum mens cogitur scaturientes vermes ac profluentem ex eisdem carnibus saniem cogitare. Unde et idem Salomon: « Melius est, inquit, ire ad domum luctus, quam ad domum convivii (*Ibid.*). » In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurum sit.

Sed ii qui radicem cordis in arena tenent hujus sæculi delectatione plantatam, si sibi mundus arridet, si jucunditas eos suavis ac tranquilla demulcet, tanquam fel vel absinthium memoriam procul dubio mortis abhorrent. Unde vir sapiens ait: « O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto, et cui justitiæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti capere cibum! » (*Eccle. xli*.) At si quem tædiosæ calamitatis infortunium prægravat, si languor assiduus vel inopia rei familiaris angustat, illi mors dulcis efficitur; atque ut volaces

A gressus acceleret, exoratur. Unde dicit ille, qui supra: « O mors, bonum est iudicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus defecta ætate (*Ibid.*). » Cum profecto finem suum homo nequaquam pro varietatibus hujus vitæ debeat perhorrescere vel optare, sed ad hoc tantum si vel propriæ vel fraternæ saluti perpenditur eadem mors vel vita prodesse. Quod in se declarat ille qui dicit: « Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius; permanere autem in carne necessarium est propter vos (*Philipp. i*). » Hinc et beatus Petrus auditoribus suis aiebat: « Justum arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitionem. Certus enim sum quod velox est depositio tabernaculi mei (*I Petr. i*). » In verbis plane suis bonus pastor ostendit quia non sibi, sed discipulis et vivere volebat et mori. Nam paulo post dicit: « Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis. » Placet itaque mihi sepultura tua, quam tibi velut memoriæ signum ante oculos posuisti; ut, dum illa conspicitur, florentis male hujus vitæ tibi viror arescat, ac de futuris cogitare mens in se collecta solerter incipiat. Quo scilicet postquam homo pervenerit, illud procul dubio invenit quod mutare nullatenus possit. Unde et Salomon admonet, dicens: « Semper memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (*Eccle. vii*). »

CAPUT II.

C Quod clericos, dum divina celebrantur officia, sedere, prava consuetudo est.

Unum præterea torporis ac desidie signum in ecclesia tua vidi, quod et tunc, prout expeditionis dictabat hora, corripui, et nunc apicibus tradere non superfluum duco. Plerique siquidem ibi clericorum resident, dum vel canonica horarum celebrantur officia, vel etiam ipsa missarum offeruntur terribilia sacramenta. Cujus torporis ignaviam per Galliarum partes nonnullis inesse etiam monachis deprehendi: quod profecto pravæ consuetudinis vitium et correctione dignum, et de stadio militantis Ecclesiæ, in his quæ incolumes sunt, constat penitus eradendum. De qua scilicet in Canticis legitur: « Quid videbis in Sunamite, nisi eleros castrorum? » (*Cant. vii*) » Et iterum: « Sicut turris David colum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis suis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium » (*Cant. iv*). »

D Nam cum ubique nobis adversus nequitie spiritus immineat infœderabile bellum, ferventius ingruit in modulatione psalmorum; et cum oramus, tunc velut in acie contra malignorum hostium tentamenta configimus, ut nobis omnino necesse sit aut superantibus enerviter cedere, aut corruentibus in Domino plausibiliter insultare. Qui cum corpora nostrâ marcida sessione contemplantur hebescere, de ruina quoque interioris hominis illico sperant se victoriam obtinere. De quibus per Isaiam dicitur:

« Ponam illum in manu eorum qui te humiliaverunt, et dixerunt animæ tuæ: Incurvare, ut transcamus (*Isai. LI*). » Ubi, post incurvationem animæ, etiam de corporis incurvatione protinus additur: « Et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus. » Utraque nimirum substantia, anima scilicet et corpus, in nobis sic unitæ sunt, ut plerumque una solerter agente, vigeat altera; et dum hæc resoluta negligenter oscitat, illa quoque dormitantis ignaviæ languore torpescat. Josue certe cum vidisset angelum evaginatam tenentem gladium, ait: « Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? » (*Jos. v.*) cui nil aliud ille præcepit, nil prorsus ut exsequeretur injunxit, nisi tantum hoc: « Solve, inquit, calceamentum de pedibus tuis; » quare subjunxit: « Locus enim, in quo stas, sanctus est. »

Cum ergo loco illi, propterea quia sanctus erat, debebatur nuditas pedum, cur ecclesia, quæ nihilominus sanctus est locus, non mereatur saltem stantium reverentiam clericorum? Moysi quoque dicitur: « Ne appropies huc; solve calceamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas, terra sancta est (*Exod. III*). » Ut quid enim hæc antiquis Patribus divinitus imperata per sacras paginas legimus, nisi ut sanctis locis nos reverentiam debere credamus? An minus sacer est locus in quo per mysterium vivificæ passionis Christi corpus offertur, quam ille ubi per suum Deus angelum loquebatur? In Deuteronomio quoque legitur quia dixit Dominus Moysi: « Tu sta hic mecum, ut loquar tibi omnia mandata et cœremonias atque judicia (*Deut. v*). » Non ait, sede, vel recumbe; sed, sta mecum, ut scilicet stando discat quod sedendo postmodum doceat.

Nunc itaque dum in procinctu sumus, vult Deus nos sibi ministrantes assistere, ut cum eo postmodum mereamur in municipii tranquillitate sedere. Porro autem si cui tanta suppeteret munerum copia, ut, donec officium superesset, præbere dona singulis non cessaret; is quoque gradum figeret, cujus articulos languor chiragricus innodaret. Corporis ergo morituri stans susciperet commodum, animæ vero perpetuo regnaturæ sedendo despicit ornamentum. Si regi, vel terreno cuilibet optimati suæ conditionis, officia reverenter assistunt; cum ante terribilem majestatis divinæ conspectum laudum præconia jubilamus, qua præsumptionis **667** audacia sedere præsumimus? Dicit Daniel: « Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei (*Dan. VII*). » Ecce, dum innumerabilium angelorum alii Deo ministrare (*Apoc. I*), alii dicuntur assistere, nullus eorum hic reperitur in subsellio residere.

CAPUT III.

Quod angeli contra homines in ecclesia sedentes indignantur.

Cui ergo virtutes angelicæ tremantes assistunt, terreni et corruptibiles homines astare despiciunt!

A Et cum ecclesiasticis illis officiis rite credatur angelicam semper adesse præsentiam, dicente Scriptura: « In conspectu angelorum psallam tibi (*Psal. CXXXVII*), » nostramque vigilantiam sive desidiam non modo diligenter attendere, sed et superno judici cuncta per ordinem nuntiare; quanto, putamus adversus nos zelo moventur, dum in conspectu illius nos irreverenter sedere conspiciunt, cui scilicet ipsi tremantes assistunt? Nam et Zacharias sacerdos cum incensum poneret, non sedentem, sed stantem juxta altare angelum vidit. [« Apparuit illi, ait evangelista, angelus Domini stans a dextris altaris incensi (*Luc. I*). » Dicit in Apocalypsi beatus Joannes: « Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, stantes ante thronum. » Stantes utique ante, non sedentes. Et paulo post: « Omnes, inquit, angeli stabant in circuitu throni, et seniorum (*Apoc. VII*). » Isaias cum præmisisset: « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum, et ea quæ sub ipso erant replebant templum; » protinus addidit: « Seraphim stabant subter illud (*Isai. VI*). » Ecce ubi Seraphim sedere non audent, sedet homo luteus, et tanquam pannus menstruatæ luridus et immundus? Ubi virtutes cœlorum sibi sedilia non usurpant, illic homo tanquam communi ac domestico perfruitur otio, qui se pulverem esse et cinerem non ignorat? Ingreditur rex nuptiale convivium, et invenit hominem non modo fortasse nuptiales induvias non habentem; sed et, contra illius convivii regulam, ignobiliter residentem; quid aliud jubere putandus est, nisi ut ligatis ille manibus et pedibus illico mergatur in tenebras? (*Matth. XXII*.) Enimvero de sedente Eli sacerdote dicit Scriptura: « Quia cecidit de sella retrorsum, juxta ostium, et fractis cervicibus mortuus est (*I Reg. IV*). » Sedebat et Balthassar rex Babylonis, cum in superficie parietis aulae regiae articulus sibi scribentis apparuit, qui suam suorumque stragem instare nocte prima, Medis ac Persis imminentibus, nuntiavit (*Dan. V*).

Requiescebant Zebec et Salmana reges Madian cum exercitu suo, cum super eos tanquam securos Gedeon irruit, eosque gladiis grassantibus trucidavit (*Judic. VIII*). Discumbebant nihilominus Amalécitæ super faciem terræ, cum illos repente David invasit, eosque a vespera usque in vesperam diei alterius percutere non cessavit (*I Reg. XXX*). At contra Elias dicit: « Vivit Dominus exercituum, ante cujus conspectum sto (*III Reg. XVII*). » Sto, inquit, non sedeo, non oscito, non marcesco; **668** cui etiam a Domino dicitur: « Egredere, et sta in monte coram Domino (*III Reg. XIX*). » Non ait, sede, sed sta coram Domino. Nunquid et David atque illi septem chori cum eo sedebant coram arca Domini, et non potius, sicut Scriptura testatur: « Ipse rex percutiebat in organis, et saltabat, ac subsiliebat totis viribus ante Dominum? » (*II Reg. VI*.) Sicque ducebant arcam in júbilo, et clangore buccinæ.

Nota quoque quod ait Dominus Moysi : « Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministrent ei, et excubent, et observent quicquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii (II Par. xv). » Non [ait : sedeant, oscitent, et dormitent; sed fac stare, ut ministrent, excubent, et observent. Moyses in monte, per quadraginta dies et totidem noctes, nunquam vel ad momentum quidem sedit, nulla cibi vel potus alimenta percepit, sed jejunos Domino jugiter astitit (Num. 11); et tu, qui quotidiana te refectione sustentas, brevi saltem spatio gravaris ante tui Conditoris astare presentiam? Sic enim in Exodo legitur : « Stetit ergo ibi cum Domino Moyses quadraginta dies et noctes, panem non comedit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba foederis decem (Exod. xxxiv). » Hodieque nonnulli fratres, dum laudibus divinis insistunt, non sunt solo standi labore contenti, satagentes insuper et per alia sui corporis exercitia fatigari.

Nam, ut de cæteris sileam, quidam frater, Gezo nomine, nunc a nostro non procul habitaculo disparatur, sexagenaria jam circiter ætate grandævus, qui totum psalterium genua flectendo decurrit, hoc scilicet modo ut unum expleat versum dum pavimento prosternitur; alterum dum protinus elevatur. Sic itaque per totum psalterii cursum una semper sit metanœa per geminos versus.

Alius quoque nobiscum fuit, ætate provecior, qui jure Dominicus vocabatur. Hic mihi confessus est, sæpe se mille fecisse metanœas per singulos dies, dum tamen ferrea lorica jugiter esset indutus ad carnem. Sed qui talia quærit audire curet opuscula nostra percurrere.

CAPUT IV.

Quod laici quoque in ecclesia inter divina officia sedere non debent.

Nunc autem sufficit mihi sanctitati vestræ suggerere ut hoc ignobilis negligentiae vitium in sua prius Ecclesia corrigat, deinde per cæterarum palmites tanquam falcem salutiferæ correptionis extendat. Districte quippe prohibendum est non modo clericis, sed et laicis utriusque sexus, ut nisi, sicut mos est, inter nocturni lectiones officii, alias dum divinis hymnis insistitur, nemo sedeat, nisi, corporis eum valetudo compellat. Plerosque nempe vidimus non modo sacri, sed et sæcularis ordinis viros, qui sic inter quælibet ecclesiasticæ synaxis officia status sui viribus sunt contenti, ut nec podio, nec adjacenti prorsus ulli materiæ dignentur inniti. Qui nimirum quo laboriosius in conspectu supernæ majestatis se conspicientis assistunt, et suaviolem dulcedinem intimæ quietis **669** acquirunt; quan-

toque difficilius sui corporis gravedinem tolerant, tanto copiosius eos ad Deum meritum levat.

Porro autem, sicut Eutropii testatur historia, Varro consul quoniam apud Cannas, dum adversus Annibalem confugeret, perdidit, nunquam postmodum usque ad vitæ suæ terminum recubans cibum sumpsit. Quod si faciunt hoc ethnici ut famæ suæ nomen extendant, quid agendum est Christianis ut in cœlesti sibi gloria sedes acquirant? Enimvero si dignus in Deum nobis fervor inesset, par fuerat nos inter divinæ laudis excubias non modo non sedere, sed et manibus in alta porrectis incessabiliter psallere. Sicut hortatur nos Psalmista, cum dicit : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum (Psal. cxxxiii). » Et Apostolus ad Timotheum : « Volo, inquit, viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione (I Tim. 11). » Nam et præclarus Ecclesiæ doctor Ambrosius beatos martyres Gervasium et Protasium extensis manibus semper orantes se vidisse testatur. In cujus verbis datur intelligi quoniam et ipse non aliter tunc orabat episcopus, quanquam ipse vitandæ gloriæ causa non exprimat. Verisimile quippe est ut cum quo simul orant, nequaquam ab eo in orationis qualitate dissentiant : alioquin si aliter orabat Ambrosius, ad hoc sibi **670** ille modus orationis ostenditur, ut ad hanc orandi regulam deinceps informetur. Cui cum beatus Paulus de præfatis martyribus diceret, quorum corpora in eodem loco inveniens, signanter addidit : in quo stas et oras. Stabat quippe sacerdos egregius cum orabat, non ad instar istorum sedebat, et otiosa tractabat. Præterea cum idem dicat Apostolus : « Qui sunt administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis (Hebr. 1). » Ubi credenda est frequentius angelica beatitudo discurrere, quam in Ecclesia, ubi novit Dei populum, propter quem scilicet mittitur, convenire? Et qui potentiori cuilibet personæ festinanter assurgimus, qua præsumptionis audacia sedere coram virtutibus angelicis non timemus?

Tu autem, dilectissime, quia in occiduis partibus inter sacerdotes insignis es ac celebris famæ, ubique, in quantum potes, et hoc ignominiosæ sessionis opprobrium destrue, et cætera quæ villicatui sacerdotalis officii competunt, non segniter implere contende : argue, obsæra, increpa, atque, ut idem monet Apostolus, « vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple (II Tim. iv); » ut, cum necesse fuerit conspectui summi pastoris assistere, copiosum ac dignum tanto nomine fructum de peracto valeas ministerio consignare.

Sit nomen Domini benedictum.